

El nus de la fusta

(ALDC, VII, 1668. El nus de la fusta)

L'enunciat designa el 'regruix, part obscura i dura, de forma rodonenca, que correspon al naixement d'una branca'.

El llat. NODUS significava 'entrellaçament estret de fils', estès a 'gemma, botó (d'una planta), inflorescència, trossa (de cabells), articulació dels ossos' (DELL), i el manteniment de la vocal tònica o la seva evolució es troba en l'it. *nodo*, fr. *noeud*, oc. ant. *no* (mod. *nos*) (i [nɔw] 7 o [nɔw] de la f[ø]sta 7, loc. occitanitzant; una sola cita de *nou* en R. Llull), port. i gall. *nó*, sard *nodu*. Però el cat. *nus* (com el cast. *nudo*) sembla pressuposar un llat. *NUDUS, proposta que no satisfà Coromines, que considera possible partir del pl. NODI amb tancament metafònic que s'hauria traslladat després al pl.; no cal descartar, tanmateix, una homonimització formal, d'època probablement romànica, de *nuu* 'desnú' (< NUDUS) amb *nuu* 'nus de la fusta' (com s'esdevé en cast. entre *nudo* 'desnú' [< NUDUS], ant., i *nudo* 'nus').

El significat inicial de *nus* i els seus congèneres és, com hem dit, 'entrellaçament estret de fils', que es va estendre a 'regruix en l'articulació dels ossos o en una part del cos' (s. XV) i a 'regruix o part sortida d'un tronc en la qual s'insereixen les fulles, botons i branques' (s. XV; cf. "cercar *nuu* en lo jonch", *Curial*; "nus de canya. Geniculum", Busa-Nebrija, 1507) i, finalment, a 'nus de la fusta'. L'evolució fonètica, alterada per influència de l'homònim NUDU 'desnú', parteix d'un hipotètic *NUDU > *nud(u)* > *nu[ð]* > *nuu* > *nu* (*nu de bués* 9, aquest del fr. *bois*, amb pron. arcaica del diftong): la fase *nuu*, amb vocalització de la [ð], com en PÈDE > *peu*, es troba només, en els nostres materials, com a der. de NUDU 'desnú' (cf. PALDC, II, mapes 128 i 144), però monoftongat en *nu* (com CRŪDU > *cruu* > *cru*), que, a més, presenta la var. *nuc* (*nuc de la fusta* 118, 154, *nuc de la madera* 169, 172) (C. Ros, 1770), amb velar adquirida de (a)*nugar* 'lligar' ([a]*nuar*), doc. en C. Ros (1764), amb -g- antihiàtica present en *nagut* 2, metàtesi de *nugat* (com en *nugo*, *nugo de tea* 134, *nugo de la fusta* 135, afins a l'arag.), i els canvis *nyuc* 178, 186-190, amb nasal palatalitzada, *renuc de tea* 173, format amb el prefix intensiu *re-* i probable influència de *renou* 'brot', *muc* 167, per equivalència de les sonores [m] = [n]. A notar també *nus* (*nus de teia* 113, *nus de tea* 113), en principi pl. de *nu* i que va generar un doble pl. *nusos* (O. Pou, 1575); "lo pi és ple de nusos" (Lacavalleria, 1696).

Grop, del germ. *KRUPPS 'objecte voluminós, massa rodonenca', es documenta amb el significat de

'massa de diversos elements' (s. XIV), de 'inflorescència de núvols' (s. XIV) i de 'nus' ("grop en els arbres", Esteve *et al.*, 1803; "grop de âbre", Figuera, 1840); var. *glop* 53, 61, 73, 79, amb lambdacisme de la bategant, com en els dial. *clup*, *cluc* 'crup (diftèria)', *glonxador* 'gronxador', *fleix* 'freix'.

Tany (s. XIV) (*tany de fusta* 40) prové del gäl·lic TANNOS 'roure' encreuat amb el gòtic TAIN 'brot' (veg. PALDC, V, mapa 773); der.: *tanyoc* 49, amb el suf. despectiu -oc; amb el suf. -ell, *tanell* 24, 28, 30, 33, 38, 44, 49, 54, probable despalatalització de *tanyell* 41; com a formes despalatalitzades, *tac* 107, *ta* 89, 90, 93, 98, 99, 101, 102, *tan* 86 i l'aragonesitzant *tano* 87, 94, 100, 106, 108, 111, 115.

Altres mots que trobem esporàdicament són *ull* 62 (var. ioditzada *ui* 56), der. de OC'LU, pel seu regruix rodonenc; *revés* 30, de REVĒRSUS, part. de REVERTERE 'girar-se, retornar', relacionat amb *fusta revessa* "que té grops i és mala de treballar" (DCVB); *escarrot* 55, "despectiu-diminutiu d'*esquera*" (DECat), pres del fr. arcaic *esquiere* < fràncic *SKARA 'colla, munió de gent', homonimitzat amb *esquerre*, per les construccions negatives d'aquest mot; *galet* 28, probable der. dim. de GALLA 'cassanella, cecidi', aplicat a la infladura del galet i altres protuberàncies, com 'tros de branca que queda en tallar aquesta' (DCVB) i d'aquí, 'nus de la fusta'. *Melis* 124, que pot provenir de l'oc. **melèz(e)*, d'origen incert, és el nom d'un tipus de pi, del qual potser es consideraria l'abundor de grops.

Atès que *nuu* 'nus (diversos sentits)' (NODUS en llat.) i *nuu* 'no vestit' (NUDUS en llat.) es troben en cat. med., hem de pensar que en el tardollatí que originà el cat. i el cast. hi degué haver una homonimització de NODUS cap a NUDUS i això explicaria la *u* cat. de *nuu*, *nu*, *nus* i la cast. de *nudo* per atracció de *nudo* 'sense roba', forma medieval substituïda després per *desnudo*, com el cat. *nu* (*nuu*) 'sense roba' va convertir-se en *desnú*, *nuet* (cf. PALDC, II, mapes 128 i 144). L'exigua estructura fònica de *nu* (< *nuu*) ha facilitat la seva variació, després del s. XV, en *nus* (s. XVI) i *nuc* (s. XVIII) (*nugo* deu tenir quelcom a veure amb l'arag., tot i un possible desenvolupament intern), les tres var. repartides pels quatre grans dialectes peninsulars i l'alg., amb inserció de *tany* en cat. nord-occ. i de *grop* en cat. central, des d'on es va expandir al bal.

Són mots normatius *nu*, *nus*, des del DOrt, 1917; *nuc*, des del DIEC₁, 1995; *grop*, des del DG₁, 1932, on també figuren *tany* com a 'tronc novell, brot a la soca d'un arbre' i *ull* com a 'brot, tany, naixent'.